

MIF VA AFSONALARNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA INSON ONGGIGA TA’SIRI

Abduhamidova Gulsanam

Farg‘ona davlat universiteti filologiya fakulteti,
filologiya va tillarni o‘qitish o‘zbek tili yo‘nalishi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19886749>

Mif va afsonalar insoniyat tafakkurining eng qadimiy va muhim shakllaridan biri bo‘lib, ular jamiyatning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va ma‘naviy qadriyatlarini aks ettiradi. Ushbu janrlar nafaqat badiiy-estetik hodisa, balki inson ongiga chuqur ta‘sir ko‘rsatuvchi psixologik va ijtimoiy fenomen sifatida ham ilmiy jihatdan katta ahamiyatga ega.

Miflar ibtidoiy inson tafakkurining mahsuli bo‘lib, ular orqali qadimgi odamlar borliq, tabiat va kosmos hodisalarini tushuntirishga harakat qilgan. Miflarning asosiy xususiyati ularning ramziy va muqaddas xarakterga egaligidadir. Masalan, qadimgi yunon mifologiyasida Prometey haqidagi mifda u insonlarga olov olib kelgani uchun jazolanadi. Bu yerda olov — bilim va taraqqiyot ramzi sifatida talqin qilinadi. Shuningdek, Zeus obrazi orqali momaqaldiroq va chaqmoq kabi tabiiy hodisalar ilohiy kuch bilan izohlanadi. Bu kabi miflar insonning tabiat oldidagi oqizligini va shu bilan birga uni anglashga bo‘lgan intilishini aks ettiradi.

Sharq mifologiyasida ham kosmogonik miflar muhim o‘rin tutadi. Masalan, turkiy mifologiyada “Yer va osmonning ajralishi” haqidagi qarashlar olamning yaratilishini tushuntirishga qaratilgan. Bu miflarda borliqning tartibga solinishi va kosmik uyg‘unlik g‘oyalari ilgari suriladi. Shu jihatdan miflar insoniyatning dastlabki ilmiy-falsafiy qarashlari sifatida ham baholanadi.

Afsonalar esa miflardan farqli ravishda tarixiy voqealar va real shaxslar bilan bog‘liq bo‘ladi. Ularda badiiy to‘qima va haqiqat uyg‘unlashadi. Masalan, o‘zbek xalq og‘zaki ijodidagi “Alpomish” dostoni asosidagi afsonalarda qahramonlik, sadoqat va vatanparvarlik g‘oyalari aks etadi. Alpomish obrazi orqali xalqning ideal qahramon haqidagi tasavvuri ifodalanadi. “Shiroq” afsonasida esa vatan uchun jon fido qilish g‘oyasi yorqin ifodalangan bo‘lib, u tarixiy voqelik bilan bog‘liq holda xalq ongida mustahkam o‘rin egallagan.

Jahon afsonalarida ham tarixiylik va badiiylik uyg‘unligi kuzatiladi. Masalan, qadimgi Rim afsonasida Romul va Rem haqidagi rivoyatda Rim shahrining tashkil topishi badiiy tarzda ifodalangan. Bu afsona orqali jamiyatning kelib chiqishi, davlatning shakllanishi va qahramonlik g‘oyalari ilgari suriladi.

Ilmiy nuqtai nazardan, Mircea Eliade miflarni “muqaddas tarix” sifatida talqin qilib, ular orqali inson qadimgi davrlarda borliqni anglashga harakat qilganini ta‘kidlaydi. Uning fikricha, miflar insonning diniy va falsafiy tafakkurining asosini tashkil etadi. Carl Gustav Jung esa mif va afsonalarni inson ong ostidagi arxetiplarning ifodasi deb hisoblaydi. Unga ko‘ra, miflar orqali insonning ichki kechinmalari, qo‘rquvlari va umidlari ramziy shaklda namoyon bo‘ladi. Vladimir Propp esa ertak va afsonalarning tuzilishini tahlil qilib, ularning barqaror syujet elementlari mavjudligini ilmiy asosda isbotlagan.

Mif va afsonalarning inson ongiga ta‘siri ko‘p qirrali va murakkabdir. Avvalo, ular insonning dunyoqarashini shakllantiradi. Qadimgi davrlarda miflar orqali inson tabiat hodisalarini tushunishga harakat qilgan bo‘lsa, bugungi kunda ham ular orqali inson ma‘naviy qadriyatlarni anglaydi. Masalan, Prometey mifida bilimga intilish va fidoyilik g‘oyalari ilgari suriladi.

Ikkinchidan, mif va afsonalar axloqiy tarbiya vositasi sifatida xizmat qiladi. “Alpomish” dostonida sadoqat, jasorat va vatanparvarlik kabi fazilatlar ulug‘lanadi. “Shiroq” afsonasida esa fidoyilik va jasorat insoniy qadriyat sifatida talqin qilinadi. Bu kabi obrazlar yosh avlod ongiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Uchinchidan, mif va afsonalar insonning psixologik holatiga ta’sir qiladi. Carl Gustav Jung ta’kidlaganidek, ular inson ong ostidagi arxetiplarni faollashtiradi va ruhiy muvozanatni ta’minlashga yordam beradi. Shu sababli miflar nafaqat madaniy meros, balki psixologik ahamiyatga ega vosita sifatida ham qaraladi. To’rtinchidan, mif va afsonalar milliy o’zlikni shakllantirishda muhim rol o’ynaydi. Har bir xalqning mif va afsonalari uning tarixiy xotirasi va madaniy qadriyatlarini o’zida aks ettiradi. O‘zbek xalq og‘zaki ijodidagi afsonalar milliy ruh va qadriyatlarni avloddan-avlodga yetkazishda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, mif va afsonalar insonning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Ular orqali san’at, adabiyot va boshqa madaniy sohalar rivojlanadi. Ramziy obrazlar va fantastik unsurlar inson tasavvurini kengaytiradi va yangi g‘oyalar paydo bo‘lishiga turtki beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, mif va afsonalar insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib, ular tarixiy, estetik va psixologik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Ular orqali inson borliqni anglaydi, o‘z dunyoqarashini shakllantiradi va ma’naviy qadriyatlarni egallaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mif va afsonalar bugungi kunda ham inson ongiga ta’sir ko‘rsatishda davom etmoqda va ular zamonaviy madaniyatda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.